

Az Unitárius egyház és vallás

Tisztelettel köszöntöm kedves hallgatóimat és remélem, hogy rövid ismertetésemben olyan egyházzal és vallással sikerül beszélmem, amit Önök közül legfennebb csak a névről, hallomásból ismernek.

Önálló hitelvi vagy "ideológiai" alapját 1568-ban tette le a tordai országgyűlés. Ennek alapján, mint megszervezett egyházat a marosvásárhelyi országgyűlés említi, név nélkül (még nem volt neve, annyira új volt) mint recepta religiot 1571-ben. A vallásügyeket szabályozó erdélyi országgyűlés névileg megnevezve, az 1595. Évi gyulafehérvári gyűlésben így említi, mint törvényesen elismert - mint recepta religiot –vallást: "A recepta religioi tudniillik catholica romana, lutherana, calvinistica et ARIANA libere mindenütt megtartassék" Kiemelkedőnek tartom, hogy az első hivatalos megnevezése egyházunknak az arianus (1595-ben) Az unitárius név legelőször 1600-ban van említve a lécfalvi országgyűlésben. Hivatalosan egyházunkat azóta unitáriusnak nevezik, ami a latin unus-una-unum, vagyis az egy-egység szónak felel meg. A szervezett unitárius egyház megalapítója János Zsigmond fejedelem idejében élt Dávid Ferenc, a fejedelem személyes udvari papja.

Hitelvi alapját Jézus fektette le, az úgynevezett kettős parancsolatban, melyet így ír le Márk evangéliuma 12. részének 28-32 verseiben: "Egy írástudó faggatja Jézust, hogy melyik a legelső és legfontosabb parancsolat az egész Szentírásban? Jézus tömören fogalmaz: Az Úr ami Istentünk egy Úr, minden parancsolatok között ez az első! Szeresd az Urat... szeresd felebarátodat, mint önmagadat! **NINCS MÁS EZEKNÉL NAGYOBB PARANCSOLAT!** ... és mondá az írástudó: Jól van Mester, igazán mondád, hogy (CSAK) egy Isten van és nincs kívüle más". Ezért hitünk alapja a Jézus által kiemelt parancsolat, Isten mind lényegében, mind személyében egyetlen egy, oszthatatlan. Jelszavunk a legtöbb templomban megtalálható, a régi latin formájában: Unus est Deus, és magyarul: Egy az Isten!

Hitünk alapja 2000 éves, egyházunk szervezete 435 évvel ezelőtt indult. Történelmi és keresztény vallásnak és egyháznak valljuk magunkat. Hogy érthető legyen egy kis történelemórát is kell tartanom. Korunk nagy problémája az, hogy a történelmet helyre kell igazítani, úgy egyházi, mint népi viszonylatokban, mert

az írók hovatarozásuk szerint rögzítették az eseményeket, vagy hallgatták el a valót.

Ismeretes, hogy Jézus a tanítását és a történeteket nem írta le. Halála után később írták meg a 4 evangéliumot egy elveszett, úgynevezett Q forrásanyag alapján. Tanítása csak szóban maradt fenn és a Q forrás alapján mindenik evangélista másként, nem egyezően írta meg. Jézus tanítása először a zsidó gyülekezetekben vert gyökeret és Pál apostol és mások vitték ki az úgynevezett pogányok közé. A nem olyan rég felfedezett Kumráni tekercek írója rosszalván a „kivített”, egy igazi tanítóról – Jézusról, és egy hamis tanítóról – Pál apostolról ír. A pogány népek missziójával sok olyan vallási, filozófiai, néphagyományú elgondolás és felfogás került be a kereszténységbe, melyek nem Jézustól valók. /lásd mai példái/.

Jézus magát embernek, ember fiának vallotta. Az őskeresztények idejében, különböző hatásokra, egy kettős felfogás alakult ki Jézus személyét illetően, ami ellentéteket szított a különböző gyülekezetek között /pl. a Logos görög mitológia/. A vita, az ősi tudat, hogy Jézus ember volt vagy az új, hogy Isten volt, ez osztotta meg az őskeresztényeket.

A 199-222 közt Rómában élt SABELIUS tanította, hogy Istenben az Atya, Fiú /Jézus/ és a Szentlélek nem külön isteni személyek, hanem istennek „átmenetszerű” megnyilvánulásai. Konstantin császár ideéig a római birodalomban hivatalosan türelmességi ediktum nem volt. Egységes keresztény hit sem. Konstantin császár birodalma békességéért és egységéért zsinatot hivatott össze Niceába 325-ben, hogy a nagy ellentétet Jézus személyét illetően az egyházatyák és püspökök tisztázzák: hogy Jézus Isten volt-e vagy ember? Ez a vita a „homousius vagy a homoiusius” néven vonult be az egyetemes egyháztörténelembe. Jézus istenségét Athanasius bizonygatta. Jézus emberi voltát Arius képviselte Theonas és Secundus püspökökkel együtt.

E korból caesareai Eusebiust említik, kinek műve az egyházi irodalom ránk maradt legrégebb emléke. A két tábor nem tudta egymást meggyőzni, végül szavazásra került a sor és Athanasius Jézus istenségének az elve győzött. Ariust eszmetársaival együtt Konstantin császár száműzte. Később a császár is véleményt változtatott, Ariust visszahívta, ám öreg lévén, a visszaúton meghalt. Tanai ellenben a niceai zsinat határozata ellenére is nagyon terjedtek. A császár

353-ban Arlesben, 355-ben Milánóban újabb zsinatot hívott össze, ahol a niceai határozatot, Jézus istenségét a zsinat elvetette. Az arianusok sem voltak már egységesek, pártokra szakadtak /Aetius és Eunomius/. Egy ideig úgy látszott, hogy az arianizmus győz. Julian 361-ben visszahívta az arian püspököket. Jovianus és I. Valentin idejében az arianizmus általánosan elfogadott és követett hit volt. Valens haláláig, 378 szigorú arianus volt. Végül Theodosius császár 381-ben a konstantinápolyi zsinaton a Szentlelket is megszavaztatta isteni személynek s így a IV. század végére megfogalmazódott az Apostoli Hitvallás alapja: Isten lényegében egy, de személyében három: Atya, Fiú /Jézus/ és Szentlélek Isten. Ebben a hitelvi küzdelemben, zsinatokon, szavazásokkal lett hivatalos formává, dogmává a Szentháromság a Trinitatis. Az arianusokat antitrinitariusoknak nevezték és nevezik ma is. Tévedés. Nem tagadtak és tagadunk, hanem állítunk, a legfőbb parancsolt szerint isten egységét lényegében és személyében egyaránt. A keresztény történelem ókora a népvándorlásig tart. /Főbb források: Priszkosz, Jordanos, Zakariasz rétor, Prokopiosz, Agathias, Nikefor, Theofanos, Theofölektosz, stb./ „A középkor főbb krónikásai” (Márki Sándor műve, Budapest, Franklin Társulat 1900-as kiadása), mint Procopius 558, Toursi Gergely 600, Fredegar, Paulus Diaconus 799 és mások arról tesznek írásos bizonyosságot, hogy az arianizmus népeket vitt be a római katolikus kereszténységbe. Krónikáikból kiderül, hogy Spanyolország területén letelepedett Nyugati-Gótok arianusok voltak utolsó királyukig Roderichig 711-ig. A Keleti-Gótok Pannóniát és Itáliát lakták, kik szintén arianusoknak maradtak meg. A gótok leghíresebb arianus püspöke ULFILAS volt, aki a gótoknak külön írásjegyeket szerkesztett, az úgynevezett gótbetűket, amivel a Bibliát lefordította gót nyelvre.

A vandálok a gótokkal szövetkezett nép volt, arianusok voltak, míg a rómaiak 533-ban fel nem számolták; a nőket római férfiakhöz adták feleségül, a férfiakat a lovasságba sorolták be.

A longobárdok germán néptörzshöz tartoztak, arianusok voltak, avar szövetségben harcoltak a gepidák ellen. 616 körül AGILULF királyuk katolikus vallásra térítette népét, így könnyebben összeolvadhattak a rómaiakkal s ezáltal keletkezett a VI-VII- század között az olasz nemzet és a nyelv /Révai Lexikon/. Chlodvig frank királyt 496-ban Regius püspök megkeresztelte katolikusnak,

amiért a pápától „kitüntetõ címet” kapott, mivelhogy õ volt az elsõ germán király, aki nem az arianusokhoz, hanem a katolikusokhoz csatlakozott. A középkori katolikus egyház olyan fontos ténynek tartotta ezt, melyre 1461-93 közt II. Pius és II. Pál pápák XI. Lajos királynak a REX CHRISTIANISSIMUS /legkeresztényibb király/ s a francia népnek „AZ EGYHÁZ ELSŐSZÜLÖTT LEÁNYA” címet adományozta illetve megerősítette Chlodvig germán király megkeresztelkedésére visszahivatkozva.

Az arianusokat a katolikus egyház hitetleneknek tartotta, körül Toursi Gergely krónikás írta: „harcolni kell a hitetlenek ellen, kivált az arianusok ellen, kik templomokat foglaltak el”. Ugyanakkor hitvitát folytatott a spanyolországi arianus követtel.

Hagyomány van arra is, hogy Erdélyben, Gyulafehérvár környékén, hol a keleti keresztényekhez tartoztak az emberek, még I. István király idejében is voltak arianusok.

A középkor inkvizíciós világa elfedi azokat a szabadgondolkodókat, akik más csapáson indultak el, mint a hivatalos egyház útja. Ha kellett fegyverrel és nemzetközi összefogással is elfojtotta azokat, mint pl. a huszitákat.

I. A változást a humanizmuson növekedett reneszánsz hozta meg, mikor a szellem és a szabadabb vizsgálódás emberibb világosságra tör, új érdekrend alakul ki. Ebből a szabad gondolkodásból nőtt ki a reformáció mozgalma Luther, Kálvin, Zwingli, Dávid Ferenc munkássága révén. A Biblia szabad vizsgálata révén a reformátorok igyekeztek a középkor katolicizmusától visszamenni Jézus felé, illetve Pál apostolhoz.

Az arianus vonal újraéledését Szervét Mihály orvos-teológus két könyvével indította el. Könyveinek címe: „A Szentháromság tévedéseiről...” és „A kereszténység helyreállítása”. Ő volt a vérkeringés felfedezője is. Hosszas viták után Kálvin János, könyveivel együtt máglyán megégette Genf piacán. Kálvin tévedését az utókor Genf keleti részén egy emlékkövön rehabilitálta, ezzel a szöveggel: „Jelen emlékművet Kálvin követői, ugyanakkor elítélői állították, akik az évszázad tévedésének tekintik Kálvin tettét és kiállnak a lelkiismereti szabadság, valamint az Evangélium tiszta eszméi mellett”. A két reformátor vitája ihlette Sütő András író a „Csillag a máglyán” siker-színművének a

megírására. Szervét felfogása arianus indíttatású unitárius szellemiségű volt. Az erdélyi unitarizmus kialakulására befolyást gyakorolt az Itáliában, Vicenzében működő tagú titkos „társaság”, melynek a vezetője a pápa gyóntatója volt és azt vizsgálta, hogy a Biblia alapján miben tér el a katolikus egyház tanítása a Bibliától, Jézus tanításától. Elárultatva, az inkvizíció két tagját kivégeztette, a többiek szétszóródtak Európa különböző országaiban, míg nagy részük az akkori Európa legszabadabb országába, János Zsigmond fejedelemségében, Erdélyben talált menedéket. Magukkal hozták szabad gondolkozásukat, új eszméiket. Néhányuk nevét érdemes az egyetemes művelődés szempontjából a feledésből menteni: Leonardo apát, Blandrata György, aki négy európai király udvari orvosa volt, ugyanakkor teológus is; Socinus Laelius, Socinus Faustus, Paruta Miklós, Stancaro Ferenc, Gentilis Bálint, Alceta Pál, kik hatással voltak az unitárius eszmék és egyház megalapítására is.

A fentiekben igyekeztem rámutatni arra, hogy a tisztább jézusi tanítást a történelem folyamán igyekeztek megkeresni és az, mint bűvópatak végül Kolozsváron, az unitarizmusban törvényesedett, Dávid Ferenc által. Az út Ariustól Dávid Ferencig hosszú és küzdelmes volt, vértanukkal jelölve az utat.

II. Ki volt Dávid Ferenc? 1510 körül született, iparos családból, Kolozsváron. Katolikus papként ösztöndíjjal Wittenbergben és Frankfurtban tanult, ahol a reformáció eszméi a vallásjavítás irányába sodorták. Hazajöve Péterfalván és Besztercén tanít és lelkészkedik. Megválasztották Erdély első evangélikus püspökének. A terjedő református hitelveket igazabbnak találta és melléjük állt. Ő lett a reformátusok első püspöke az országban és a fejedelem udvari papjának nevezte ki. Tovább keresve a tiszta jézusi tanítást, vitákon és országos hitvitákon keresztül, eljutott az egy Isten tiszta hitére. Az 1568-as tordai országgyűlés a világon először iktatta törvénybe a vallás- és a lelkiismereti szabadság törvényét, mely lehetőséget adott Dávid Ferencnek eszméi hirdetésére. Az ország magyar ajkú népének nagy része e hit követője lett és első püspökének Dávid Ferencet választotta meg. Életcélja a Bibliái, a józanész, a tények bizonyításában visszamenni a tiszta jézusi tanításhoz. Eszméi hatással voltak a szomszédos országokra is, unitárius egyházak szerveződtek Lengyelországban 1660-ban, Oroszországban, Magyarországon. 1570-bn az unitáriussá lett János Zsigmond

fejedelem meghalt, utána katolikus és református fejedelmek uralkodtak, kik igyekeztek békés és erőszakos eszközökkel az unitárius egyházat nemcsak meggyengíteni, hanem el is törölni. Az üldözések szemléltetésére a leghatalmasabb gondolkodású fejedelem példáját hozom fel, Bethlen Gáborét, aki ezt írta: „Ha tehetném országomból először az arianusokat irtanám ki”. Udvari papja mellé 300 katonát adott és csak Kovászna megyében (Háromszék) 72 unitárius gyülekezetet foglaltatott el, elvéve templomaikat is. A legkevesebb, mint 500 pap közül a mai püspöknek már csak 120 papja maradt.

Az unitárius egyház főbb jellemzői: A legtöbb nyomtatott könyvet a Dávid Ferenc idejében adták ki. Minden helységben, még a legkisebben is, hol pap nem volt, iskolát létesítettek. A 62 ablakos egyetem befejezését a fejedelem halála után Báthory István, Lengyelország királya fejezte be. A világon először fektették le törvénybe a tolerancia és a vallásszabadság törvényét. Az unitárius vallás nem import vallás, szülőföldünkön született meg. Egyetlen. Nincsenek dogmái, csak hitelvei. Nem egy lezárt folyamat, hanem a tudomány fejlődésével lépést tartó lelki-szellemi közösség. Népegyház, főurak nélkül, a nép tartotta fenn, a "népi vallásosság" hordozója. Vezetősége kettős: a lelkészekből és a világiakból tevődik össze. A lélektan alaptételére épül: értelem, érzelem és akarat összhangján áll.

A szegény népnek legszegényebb történelmi egyháza vagyunk. Nem vagyunk missziós egyház, de a világon Japántól Amerikáig sok millió követőnk van, kik a Dávid Ferenc-i kereső módszerrel jutottak el önmaguktól az unitarizmushoz. Testvéri közösséget tartunk egymással. Nemcsak nálunk történt meg ez, hogy vallási meggyőződésből, a más felekezetekből az unitáriusra tértek át kiváló emberek, mint Bartók Béla, Orbán Balázs, Kolombán Gábor, és még sokan, hanem kiváló egyetemes értékű emberek is felsorakoztak az unitarizmus mellett. Pl. Amerika 6 elnöke, Clinton védelmi minisztere, a tudósok közt Samuel Morse, Alexander Bell a telefon feltalálója, Louis Carl Pauling és Tim Berners-Lee, a két Nobel-díjas, Stephenson a gőzmozdony feltalálója, Charles Darwin, Charles Dickens író, Arthur Neville Chamberlain miniszterelnök Angliában és még sokan mások.

Más egyházak dogmákkal kötöttek, behatároltak. Fejlődő képességünk igazolja az is, hogy nekünk csak változtatható hitelveink vannak, mely a következőkben van megfogalmazva, mint egy keret, melyet mindenki tudása, egyénisége, lelki világa alapján a maga számára kitölt.

Hitelvünk:

Hiszek egy Istenben, gondviselő Atyában, az élet teremtőjében.

Hiszek Jézusban, Isten legjobb fiában a mi igaz tanítómesterünkben.

Hiszem a szentlelket.

Hiszek az unitárius egyház hivatásában.

Hiszem a bûnbocsánatot és az örök életet

Hányatott és üldözött múltunk után az „utolsó polihisztor”, Brassai Sámuel így határozta meg az unitárius vallást: „a gondolkodó vallásos lelkületű ember számára az egyetlen vallás az unitárius hit.”

Igazolásaként a következővel támasztom alá. 1991-től évenként tartok előadást Budapesten a Református Egyetemes Egyház Doktorok Kollégiumában. 4 évvel ezelőtt egy egyetemi tanárnő beszámolt arról, hogy kérdőíveket adott ki egyetemistáknak arra vonatkozóan, hogy i a népi vallásosság, mit hisz dogmáktól eltekintve a nép. A kérdőívek összesítése után megdöbbenve tapasztalta, hogy a népi vallásosság, az amit hisz a nép, az egyezik az unitárius felfogással. Mint egyetlen unitárius előadó, igazolva láttam a polihisztorunk állítását.

Itt végére kell jussak az időhiány miatt az ismertetésemnek. Annyit szeretnék még hozzátenni, hogy azért tárgyaltam olyan hosszasan az arianizmus létét századokon keresztül, hogy az unitárius kontinuitást, ha fejlettebb formában is bemutassam, mert erről a történelem bûnösen hallgat. Különben egy készülő tanulmányom egy részlete ez.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Marosvásárhely, 2003. Február 28.

A PRO EUROPA LIGA egyetemistáinak írtam.

Simén Domokos
nyugalmazott unitárius lelkész

Ui. Miért nem vállalhatták az unitáriusok az országgyűlésen az arianus elveket? Mert az uralkodó katolikus egyház és világi hatalom hosszú századok küzdelme után törvényen kívülnek ítélte az Arianus nevéhez csatolt antitrinitarizmust vagy szentháromságtagadást. A hivatalból való törvényes eltörlését jelentette volna ez akkor Dávid Ferenc és egyházának.

A sok szentháromág szobor és templom bizonyosága annak, hogy hányszor vagy állandóan küzdenie kellett a katolikus egyháznak Ariussal és nyílt vagy titkos követőivel.

Ma minden unitárius templom Arius igazságáról tesz égbenyúló bizonyosságot. Vállaljuk, ha másért nem, azért is mert Jézus-felfogásunk Arius kiállításával népek és nemzetek melléállításával azt bizonyítja, hogy unitarizmusunk törvényesítése és törvénytelenítése 1678 évvel ezelőtt már megtörtént (325-ben), és nem 435 éve (1568-ban és megerősítve 1571-ben)